

Hvorfor tar det så lang tid å fortelle om seksuelle overgrep?

Iris M. Steine
iris.steine@uib.no

Dagfinn Winje

Inger Hilde Nordhus
professor, Institutt for klinisk psykologi, Universitetet i Bergen, og professor II, Institutt for medisinske basalfag, Universitetet i Oslo
Elisabeth.Flo@uib.no

Anne Marita Milde
Institutt for biologisk og medisinsk psykologi, Universitetet i Bergen
ashild.fuglestad@bergen.kommune.no

Bjørn Bjorvatn

Janne Grønli
staale.pallesen@uib.no

Ståle Pallesen
Institutt for samfunnspsykologi, Universitetet i Bergen
staale.pallesen@psysp.uib.no

I gjennomsnitt går det mer enn 17 år fra et barn opplever et seksuelt overgrep til vedkommende forteller noen om dette. Den lange latenstiden skyldes ofte frykt, skyldfølelse, distansering og manglende begrepsapparat.

Innledning

I vår tidligere studie basert på en spørreundersøkelse blant 508 personer som hadde opplevd seksuelle overgrep som barn, kom det frem at det i snitt hadde gått 17,2 år fra første gang de ble utsatt for overgrep til første gang de fortalte noen om overgrepene (Steine et al., 2016). Årsaker til lang «latenstid» har tidligere blitt undersøkt i kvantitative studier, der man har funnet lengre latenstid når overgrepene involverte vold, trusler, samleie, og der overgriperen var en person man stod i en nær relasjon til (Goodman-Brown, Edelstein, Goodman, Jones, & Gordon, 2003; Hanson et al., 2003; Priebe & Svedin, 2008; Ruggiero et al., 2004; Smith et al., 2000). Kvalitative studier har identifisert faktorer som frykt for at det å fortelle ville ha negative konsekvenser for foreldre eller overgriperen, frykt for ikke å bli tatt på alvor eller trodd, at det var vanskelig å snakke om, og at det aldri kom en riktig anledning til å fortelle (Jensen, Gulbrandsen, Mossige, Reichelt, & Tjersland, 2005). Skyldfølelse har også blitt identifisert som en viktig faktor (Goodman-Brown et al., 2003). Basert på den lange latenstiden som fremkom i runde 1 av undersøkelsen vår (Steine et al., 2016), gjorde vi en eksplorerende oppfølgingsstudie av respondentenes *egenrapporterte* årsaker til den lange latenstiden.

Denne undersøkelsen er den første i Norge som belyser hva et relativt stort utvalg av overgrepsofsatte selv mener er årsaken til at de ikke betrodde seg til noen om overgrepene før etter så mange år.

I runde 2 av LISA-undersøkelsen stilte vi følgende åpne spørsmål: «Dersom du brukte lang tid før du fortalte noen om overgrepene, hva var årsakene til dette?»

Metode

Prosedyre og respondenter

Alle som svarte i runde 1 av undersøkelsen *Longitudinal Investigation of Sexual Abuse* (LISA) i 2009 (n=458), fikk tilbud om å delta i runde 2 og 3 av undersøkelsen, henholdsvis to og rundt fire og et halvt år etter runde 1. De som først ble innrullert i undersøkelsen i 2011 (n=79), besvarte spørreskjema 1 og 2 på tidspunktene som 2009-kullet besvarte spørreskjema 2 og 3, og fikk ikke muligheten til å besvare skjema 3 før LISA-undersøkelsen ble avsluttet. Hver respondent hadde fått knyttet en unik tallkode til navnet sitt. Universitetet i Bergen hadde ingen informasjon om respondentene foruten denne tallkoden, og utsendingen ble gjort av sentrene for å sikre respondentenes anonymitet. En mer detaljert beskrivelse av prosedyrer for utsendelsen av LISA-undersøkelsen finnes i en annen artikkel (Steine et al., 2016).

Av totalt 537 respondenter i runde 1 svarte 263 (48,9 %) på runde 2, og 193 på runde 3 av undersøkelsen (42,1 % av dem som deltok i runde 1 i 2009).

Spørsmål om årsaker til lang latenstid

I runde 2 av LISA-undersøkelsen stilte vi følgende åpne spørsmål: «Dersom du brukte lang tid før du fortalte noen om overgrepene, hva var årsakene til dette?» Respondentene svarte med egne ord. I alt 233 (88,6 %) runde 2-respondenter besvarte dette spørsmålet. I runde 3 inkluderte vi avkrysningsalternativer for mulige årsaker til lang latenstid. I utarbeidingen av disse inkluderte vi først årsaker som gikk igjen i respondentenes svar på det åpne spørsmålet i runde 2. Deretter sendte vi denne listen til en representant for støttesentrene, som basert på erfaringer fra sentrene om årsaker til lang latenstid blant brukerne føydte til flere alternativer. I alt 187 (96,4 %) av respondentene i runde 3 besvarte sjekklisten, definert som at de krysset av for minst ett alternativ.

Resultater

Tabell 1 gir en oversikt over frekvensen av ulike årsaker til lang latenstid blant respondentene. Årsaker som ble oppgitt av mindre enn 5 %, er ikke tatt med i tabellen. 97,4 % oppgav flere årsaker. I snitt oppgav respondentene 12,7 årsaker hver (SD=6,3), og tilsvarende tall ble reflektert av medianen (12,5) og modusen (12,0). Som det fremgår av tabellen, var det et bredt spekter av årsaker. De hyppigste årsakene, oppgitt av over halvparten av respondentene, var frykt for ikke å bli trodd, skyldfølelse, at man lenge ikke husket eller hadde fortrenget overgrepene, og at man manglet ord og begreper for å fortelle. Hele 45 % oppgav redsel for å få kjeft som en årsak til at de ikke fortalte noen om overgrepene.

Tabell 1. Årsaker til å ha ventet lenge med å fortelle om seksuelle overgrep

Årsak	Frekvens (%)
Frykt for ikke å bli trodd	65,8
Jeg følte at det var min skyld	63,0
Jeg husket ikke/fortrengte overgrepene lenge	60,3
Manglet ord/begreper for å fortelle	53,4
Det tok lang tid før jeg forsto at det som skjedde var overgrep	47,7
Tok lang tid før jeg koblet overgrepene og mine egne vansker i livet etterpå	46,6
Redd for å få kjeft	45,6
Visste ikke hvordan jeg kunne fortelle om det	44,6
Sa ikke nei under overgrepet	42,5
Følte meg ødelagt. Redd for at andre ikke vil være med meg dersom de fikk vite hva jeg har opplevd	41,5
Ble truet av overgriper til ikke å fortelle det	41,5
Frykt for å bli avvist/utstøtt av familie/nettverk	38,9
Visste ikke hvem jeg kunne si det til	38,3
Noe kom til å skje med meg/andre jeg var glad i hvis jeg fortalte	36,3
Frykt for å splitte familien	35,8
Redd for avvisning fra overgriper (overgriper var også en omsorgsperson)	35,2
Hadde ingen tro på at det ville hjelpe	33,7
Var glad i overgriper	33,7
Orket ikke bære ansvar for omgivelsenes reaksjoner	32,6
Frykt for stigmatisering	29,5
Jeg prøvde å fortelle, men det hjalp ikke	29,0
Minner om overgrepene dukket først opp i forbindelse med livskrise (annen)	27,7
Fortsatte å oppsøke overgriper selv – følte skyld/ansvar for egne overgrep	27,5
Frykt for å bli behandlet annerledes	26,9
Kunne ikke bevise det	25,9
Jeg følte seksuell opphisselse under overgrepet	25,4

Årsak	Frekvens (%)
Overgriper sa at ingen ville tro meg	24,4
Frykt for å skjemme ut familien	23,3
Beskyttet søsken/andre fra overgrep ved å forbli i overgrep selv	23,3
Frykt for hva som ville skje med overgriper	23,3
Følte meg pervers	20,7
Ingen vits å si ifra	20,2
Jeg trodde det som skjedde var normalt – at dette var noe alle andre også opplevde	19,2
Ville ikke fremstå som svak	19,2
Omsorg for overgriper	18,7
Var redd for å bli sendt vekk	18,1
Minner om overgrepene dukket først opp i forbindelse med kjæresteforhold	17,2
Ventet til overgriper var død	16,1
Minner om overgrepene dukket først opp i forbindelse med graviditet/fødsel	13,5
Noe kom til å skje med overgriper hvis jeg fortalte	13,0
Religion – følte meg syndig	12,4
Var selv aktiv under overgrepet	7,3
Trussel fra andre personer som visste om overgrepet/ overgrepene	6,7

Diskusjon

Et stort flertall av respondentene oppgav flere årsaker til at det hadde gått lang tid før de fortalte noen om overgrepene. Avkrysningslisten gir oss kun frekvensen av de ulike årsakene, og fanger ikke opp kompleksiteten i enkeltpersonenes historier. Den gir likevel informasjon om at årsakene til lang latenstid for de fleste er sammensatte, og at flere av de samme årsakene går igjen blant mange.

Kompleksiteten i enkelthistoriene illustreres best gjennom respondentenes egne svar på det åpne spørsmålet i runde 2, som for eksempel de følgende svarene fra tre respondenter:

- 1 «Redd for å ikke bli trodd. Redd for å gjøre det mer virkelig. Så lenge ingen visste kunne jeg innbille meg selv at det ikke hadde skjedd. Var redd jeg skulle få bekräftelse på at det var min skyld.»
- 2 «Trusler/vold. Redd for å ikke bli trodd. Mine foreldre var alvorlig syke og redd for å belaste dem med denne kunnskapen. Enorm skamfølelse! Ingen å snakke med dette om, store tillitsproblemer til andre.»

- 3 «Redd for konsekvenser/straff, redd for å ikke bli trodd, redd for å ødelegge familien, redd for å skade overgriper og resten av familien, følelsen av at det var min skyld, jeg hadde gjort noe galt, redd for at andre skulle bli sint på meg, skamfull, redd for at alle andre skulle få vite hva jeg hadde gjort, redd for å bli avvist, redd for at alle andre skulle få vite hvor ekkel jeg var, og at de også syntes jeg var ekkel.»

Implikasjoner

At så mange oppgav manglende forståelse og begreper for hva de ble utsatt for, og at de ikke visste hvordan eller til hvem de kunne fortelle om overgrepene, understreker behovet for tiltak som gir barn begreper og kunnskap om hva seksuelle overgrep er, og hvem de kan si fra til og hvordan (Davis & Gidycz, 2010; Zwi et al., 2007). Studien vår fremhever imidlertid også at det kan ligge mange andre årsaker enn mangel på ord og begreper til grunn for at et barn ikke forteller om overgrep. Dette må det tas høyde for i forebyggende arbeid. Å gi barn kunnskapen og begrepene er et nødvendig, men i seg selv ikke tilstrekkelig forebyggende tiltak, som bør kombineres med at yrkesgrupper som jobber med barn, gis tilstrekkelig bakgrunnskunnskap om tematikken og tar et aktivt ansvar for avdekking av seksuelle overgrep.

Hele 45 % oppgav redsel for å få kjeft som en årsak til at de ikke fortalte noen om overgrepene

Nesten halvparten oppgav redsel for å få kjeft som en årsak til at de ikke fortalte noen om overgrepene. Dette er en påminnelse om at noe som kan virke trivielt fra et voksenperspektiv (å få kjeft), kan ha stor innvirkning på om et barn forteller om alvorlige hendelser som seksuelle overgrep. Sett i sammenheng med at frykt for ikke å bli trodd og skyldfølelse også var blant de hyppigste årsakene, bør man i en avdekkingsamtale kommunisere til barnet at det ikke vil få kjeft, at det vil bli trodd, og at overgrepene ikke er deres feil.

Styrker og begrensninger

Styrken ved studien er det store utvalget av overgrepsutsatte personer og det longitudinelle designet som muliggjorde den eksplorative studien. Studien har også en rekke begrensninger. For det første skilte vi ikke mellom årsaker til at man ikke fortalte om overgrepene i barndommen versus årsaker som gjorde seg gjeldende i voksen alder. Det er nærliggende å tro at ulike årsaker vil være gjeldende for barn, unge og voksne. Fremtidige studier bør derfor differensiere mellom årsaker i ulike livsfaser, for eksempel i barne-, ungdoms- og voksen alder. For det andre lå det ikke en systematisk tilnærming bak utviklingen av avkrysningsalternativene. Utvelgelsen av svar som ble inkludert i denne, var basert på våre egne bedømmelser om hvilke svar som gikk igjen i runde 2 i kombinasjon med støttesentrenes erfaringer, og var ikke forankret i kvantitative opptellinger. Avkrysningsalternativene må derfor ikke ses på som en uttømmende liste over mulige årsaker til lang latenstid. Dette poenget er spesielt viktig i lys av at *skam*, som var blant de hyppigst forekommende oppgitte årsakene til lang latenstid på det åpne spørsmålet stilt i runde 2, ved en inkurie ikke ble inkludert som et eget svaralternativ i runde 3. På basis av de kvalitative dataene fra runde 2 er det grunn til å tro at skam er en hyppig årsak til lang latenstid. Det bør således inkluderes i fremtidige studier. For det tredje kan det ha vært overlapp mellom de ulike avkrysningsalternativene. For det fjerde er utvalgets representativitet usikker, gitt den relativt lave responsraten (32,7 % i runde 1, 48,9 % i runde 2 og 42,1 % i runde 3). Dette begrenser generaliserbarheten. Til tross for disse begrensningene mener vi at studien gir et unikt

innblikk i respondentenes egenrapporterte årsaker til den lange latenstiden, som kan benyttes som et utgangspunkt i fremtidige studier på temaet.

Konklusjon

Årsakene til å vente lenge før man forteller om seksuelle overgrep, er mange og sammensatte. I denne studien var de hyppigst selvrapporterte årsakene frykt for ikke å bli trodd, skyldfølelse, at man hadde distansert seg fra eller fortrenget overgrepene, manglende forståelse og begreper for hva man ble utsatt for, og at man ikke visste hvordan eller til hvem man kunne fortelle det. Overordnet understreker funnene behovet for systematiske tiltak som kan bidra til økt avdekking av seksuelle overgrep mot barn. Slike tiltak må ta hensyn til kompleksiteten i de mange årsakene til at overgrepsutsatte barn ikke forteller noen om overgrepene.

Denne studien har fått støtte fra Meltzerfondet, Norge-Amerika foreningen (NORAM) og fra Prosjekt Dobbelkompetanse; et nasjonalt rekrutteringsprogram for stillinger som krever både spesialistkompetanse og doktorgrad i psykologi, finansiert av Kunnskapsdepartementet og Helse- og omsorgsdepartementet.

Referanser

- Davis, M.K., & Gidycz, C.A. (2010). Child sexual abuse prevention programs: A meta analysis. *Journal of clinical child psychology*, 29, 257–265.
- Goodman-Brown, T.B., Edelstein, R.S., Goodman, G.S., Jones, D.P.H., & Gordon, D.S. (2003). Why children tell: a model of children's disclosure of sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 27, 525–540.
- Hanson, R.F., Kievit, L.W., Saunders, B.E., Smith, D.W., Kilpatrick, D.G., Resnick, H.S., & Ruggiero, K.J. (2003). Correlates of adolescents reports of sexual assault: Findings from the national survey of adolescents. *Child Maltreatment*, 8, 261–272.
- Jensen, T.K., Gulbrandsen, W., Mossige, S., Reichelt, S., & Tjersland, O.A. (2005). Reporting possible sexual abuse: A qualitative study on children's perspectives and the context for disclosure. *Child Abuse & Neglect*, 29, 1395–1413.
- Priebe, G., & Svedin, C.G. (2008). Child sexual abuse is largely hidden from the adult society. An epidemiological study of adolescents' disclosures. *Child Abuse & Neglect*, 32, 1095–1108.
- Ruggiero, K.J., Smith, D.W., Hanson, R.F., Resnick, H.S., Saunders, B.E., Kilpatrick, D.G., & Best, C.L. (2004). Is disclosure of childhood rape associated with mental health outcome? Results from the national women's study. *Child Maltreatment*, 9, 62–77.
- Smith, D.W., Letourneau, E.J., Saunders, B., Kilpatrick, D.G., Resnick, H.S., & Best, C.L. (2000). Delay in disclosure of childhood rape: Results from a national survey. *Child Abuse & Neglect*, 24, 273–287.
- Steine, I. M., Winje, D., Nordhus, I. H., Milde, A. M., Bjorvatn, B., Grønli, J., & Pallesen, S. (2016). Langvarig taushet om seksuelle overgrep: Prediktorer og korrelater hos voksne som opplevde seksuelle overgrep som barn. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 53, 2016, 889–899
- Zwi, K., Woolfenden, S., Wheeler, D.M., O'Brien, T., Tait, P., & Williams, K.J. (2007). School-based education programmes for the prevention of child sexual abuse. (3). doi:10.1002/14651858.CD004380.pub2